Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
М. ВОВЕК
представено на 15 ноември 2018 година[1]

Дело C-590/17

Henri Pouvin
Marie Dijoux
срещу
Electricité de France (EDF)

(Преюдициално запитване, отправено от Cour de cassation
(Върховен касационен съд, Франция)

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителски договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител — Понятието „продавач или доставчик“ — Понятието „потребител“ — Договор за заем, сключен между работодател и работник или служител и неговата съпруга за закупуването на жилище“

I. Въведение

1. Г-н Pouvin и г-жа Dijoux сключват договор за ипотечен заем с дружеството Electricité de France (наричано по-нататък „EDF“), работодател на г-н Pouvin. Договорът за заем съдържа клауза за автоматично прекратяване, ако заемателят престане да бъде служител на това дружество, заемът става незабавно обратно изискуем.

2. След като г-н Pouvin напуска дружеството, EDF предявя иск за връщане на пълния размер на заема. Г-н Pouvin и г-жа Dijoux възразяват, че с оглед на националните разпоредби за транспониране на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори[2] клаузата за автоматично прекратяване на договора е неравноправна. EDF обаче счита, че Директива 93/13 не е приложима, тъй като то не може да бъде квалифицирано като „продавач или доставчик“ по смисъла на тази директива.

3. Кой е „продавач или доставчик“? Въпреки че понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“ са били многократно тълкувани от Съда, настоящото дело повдига нов, неизследван аспект на тези понятия: дали дадено дружество, когато предоставя заеми на своите служители (или други услуги в това отношение), които не са свързани с неговата основна сфера на професионална компетентност, действа в качеството на „продавач или доставчик“ и дали при това положение неговите служители могат да бъдат считани за „потребители“.

1 Език на оригиналния текст: английски.

2 ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273.

II. Правна уредба

4. Десето съображение от Директива 93/13 гласи: „като има предвид, че по-ефективна защита на потребителите може да се осъществи чрез приемане на еднакви правила относно неравноправните клаузи; като има предвид, че тези правила следва да се прилагат за всички договори, сключени между продавачи и предоставящи услуги лица от една страна, и потребители; като има предвид, че в резултат на това от сферата на действие на настоящата директива трябва да се изключат трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право и дружествени договори и устави на дружества“.

5. Съгласно член 1, параграф 1 от Директива 93/13: „Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“.

6. Член 2 от Директива 93/13 съдържа следните определения:

„[…]

б) „потребител“ означава всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, участва поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност.

в) „продавач или доставчик“ означава всяко физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, участва поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичноправен или частноправен контекст“.

7. Съгласно член 3, параграф 1 от Директивата „[в] случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“.

III. Факти, производство и преюдициални въпроси

8. През април 1995 г. EDF отпуска заем на г-н Pouvin и съпругата му г-жа Dijoux (наричани по-нататък „жалбоподателите“). По това време г-н Pouvin е служител на дружеството. Заемът, който е отпуснат за финансиране на покупката на жилище, е в размер на 57 625,73 EUR и следва да се погасява на двеста и четиридесет месечни вноски, разпределени на два периода за изплащане от десет години, при съответни лихвени проценти от 4,75 % и 8,75 %. Заемът е отпуснат по механизъм за подпомагане на придобиването на собственост, уреден на национално равнище от Loi nº 79-596 du 13 juillet 1979 relative à l'information et à la protection des emprunteurs dans le domaine immobilier (Закон № 79-596 от 13 юли 1979 г. относно информирането и защитата на заемателите в областта на недвижимите имоти).

9. Член 7 от договора за заем предвижда, че договорът ще бъде прекратен автоматично, в случай, че заемателят престане да бъде член на персонала на дружеството, независимо от основанието, на датата на съответното събитие (наричано по-нататък „клаузата за автоматично прекратяване“). В резултат на това при прекратяване на трудовия договор връщането на заетата сума става незабавно изискуемо, дори заемателят да е изпълнил всички свои задължения по договора за заем.

10. На 1 януари 2002 г. г-н Pouvin напуска дружеството. Тогава жалбоподателите спират да плащат погасителните вноски по заема.

11. На 5 април 2012 г. EDF предявява иск срещу жалбоподателите пред Tribunal de grande instance de Saint-Pierre de la Réunion (Областен съд Сен Пиер, Реюнион, Франция) за заплащането на сумата от 50 238,37 EUR, включваща неиздължената главница и лихвите от 1 януари 2002 г., както и на сумата от 3 517 EUR, дължима съгласно клауза за неустойка по договора.

12. В решението си от 29 март 2013 г. този съд постановява, че клаузата за автоматично прекратяване е неравноправна. Той отхвърля искането на EDF за обявяване на договора за автоматично прекратен. Той обаче постановява, че договорът за заем е подлежал на прекратяване поради неизпълнението на задължението за плащане на погасителните вноски от жалбоподателите.

13. С решение от 12 септември 2014 г. Cour d'appel de Saint-Denis de la Réunion (Апелативен съд Сен Дьони, Реюнион, Франция) отменя решението от 29 март 2013 г. Този съд приема, че заемът е бил отпуснат от EDF в качеството му единствено на работодател, а не като „продавач или доставчик". Според това решение обстоятелството, че EDF разполага с отдел, който управлява отпускането на заеми на персонала, е без значение. Независимо от тази констатация този съд приема още, че клаузата за автоматично прекратяване не е нито нищожна, нито неравноправна, тъй като е част от договор, който съдържа предимства за служителя, уравновесявайки по този начин клаузата за автоматично прекратяване. Така този съд приема, че автоматичното прекратяване на договора е настъпило на 1 януари 2002 г. Той осъжда жалбоподателите да заплатят на EDF сумата от 50 238,37 EUR ведно с начислена лихва в размер на 6 % годишно, считано от 1 януари 2002 г., след приспадане на внесените преди това суми, както и сумата от 3 517 EUR като неустойка, заедно с лихви съгласно законоустановения лихвен процент, считано от същата дата.

14. Жалбоподателите обжалват това решение пред Cour de cassation (Касационен съд, Франция), който е запитващата юрисдикция. Като счита, че разрешаването на спора зависи от тълкуването на Директива 93/13, тази юрисдикция решава да спре производството по делото и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Трябва ли член 2 от [Директива 93/13] да се тълкува в смисъл, че дружество, като дружеството EDF, действа като продавач или доставчик, когато отпуска на служител жилищен заем по механизма за подпомагане на придобиването на жилище, до който се допускат само членовете на персонала на дружеството?

2) Трябва ли член 2 от [Директива 93/13] да се тълкува в смисъл, че дружество, като дружеството EDF, действа като продавач или доставчик, когато отпуска такъв жилищен заем на съпруга на служител, който не е член на персонала на посоченото дружество, но е солидарен съдлъжник?

3) Трябва ли член 2 от [Директива 93/13] да се тълкува в смисъл, че служителят на дружество, като дружеството EDF, който взема от него такъв жилищен заем, действа като потребител?

4) Трябва ли член 2 от [Директива 93/13] да се тълкува в смисъл, че съпругът на този служител, който сключва същия договор за заем не в качеството си на служител на дружеството, а на солидарен съдлъжник, действа като потребител?".

15. Писмени становища представят жалбоподателите, EDF, гръцкото и френското правителство, както и Европейската комисия. Тези заинтересовани страни, с изключение на жалбоподателите, са изслушани по време на съдебното заседание, проведено на 12 септември 2018 г.

IV. Анализ

16. С четирите си въпроса Cour de cassation (Върховен касационен съд) иска да се установи дали в случаите, когато даден работодател като дружеството EDF отпуска ипотечен заем на свой служител и на неговия съпруг (който не е служител на дружеството) за покупката на имот, който е основното им жилище, дружеството може да бъде определено като „продавач или доставчик“, а жалбоподателите — като „потребители“ по смисъла на член 2, букви б) и в) от Директива 93/13.

17. В отговор на този въпрос първо ще разгледам най-общо понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“, а следователно и приложното поле на Директива 93/13 (А). След това ще разгледам първия и втория въпрос заедно: може ли при фактите по настоящото дело дружеството EDF да се счита за „продавач или доставчик“ (Б)? Накрая ще отговаря на третия и четвъртия въпрос: могат ли жалбоподателите да се считат за „потребители“ по смисъла на Директивата (В)?

А. Понятията „потребител“ и „продавач или доставчик“

18. В началото следва да се подчертае, че Директива 93/13 не определя приложното си поле чрез списък на *видовете договори* или *предмета*, които следва да бъдат обхванати от такива договори. Вместо това приложното поле на тази Директива може да се изведе от член 1, параграф 1 от нея: тя се прилага за „договори, сключени между продавач или доставчик и потребител“. Понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“ от своя страна са определени в член 2, букви б) и в) в зависимост от обстоятелството дали дадено лице действа или не действа в рамките на осъществяваната от него търговска или професионална дейност [3]. Така Директива 93/13 дефинира договорите, към които се прилага, като се позовава на *качеството, в което действат страните по договора*.

19. Освен това следва да се подчертае, че настоящото дело е свързано именно с тази начална стъпка: запитващата юрисдикция иска да се установи дали страните по разглеждания договор за заем могат да се считат съответно за „потребители“ и „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13, като по този начин биха били приложими разпоредбите на Директивата. Следователно въпросите се отнасят изключително до определяне на качеството, в което са действали жалбоподателите и EDF, в съответствие с определението по член 2, букви б) и в) от Директивата. Обратно, делото пред Съда не се отнася до преценка на (не)равноправността на конкретната клауза в контекста на договора за заем. Това е въпрос на преценка по същество съгласно член 3 от Директивата.

20. Като се има предвид това първоначално уточнение, от съществуващата практика на Съда могат да се изведат няколко ръководни правила за този анализ.

21. Първо, анализът на приложното поле на Директива 93/13 чрез понятията „потребител“ и „продавач или доставчик“ се основава на *функционален* критерий. Това означава, че понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“ трябва да се преценяват в зависимост от това дали договорното правоотношение е възникнало в рамките на дейности, които са „свързани със“ или „извън рамките на“ търговска или професионална дейност [4].

3 Решения от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и De Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 30), и от 15 януари 2015 г., Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, т. 21).

4 Вж. в този смисъл решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — *Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen* (C-147/16, EU:C:2018:320, т. 55). Вж. също определения от 19 ноември 2015 г. Tarcău (C-74/15, EU:C:2015:772, т. 27), от 14 септември 2016 г., Dumitraș (C-534/15, EU:C:2016:700, т. 32), и от 27 април 2017 г., Bachman (C-535/16, непубликувано, EU:C:2017:321, т. 36, непубликувано).

22. Второ, преценката трябва да бъде извършена in concreto, отчитайки качеството, в което страните са участвали в даден договор. Това означава, че качеството „потребител“ и „продавач или доставчик“ не е неизменно: в зависимост от конкретния контекст на договора едно и също лице може да попада в едното или в другото понятие, или в нито едно от двете [5]. Както Съдът вече е потвърдил, това означава, че преценката следва да се извърши самостоятелно за всеки отделен случай [6].

23. Трето, понятията „потребител“ и „продавач или доставчик“ трябва да се анализират по *обективен* начин. Въпросът дали едно лице може да бъде квалифицирано като „потребител“ или като „продавач или доставчик“ в дадено договорно правоотношение, трябва да се реши чрез обективна, обща преценка на изложения преди това функционален критерий [7]. С други думи, обстоятелството дали дадено лице действително е неосведомено или притежава фактически по-високо ниво на познания, икономическа мощ, специализация или по-добра подготовка, не следва да повлияе на преценката дали дадена страна по договор действа поради интереси, които са свързани със или са извън нейната търговска или професионална дейност по смисъла на член 2, букви б) и в) от Директива 93/13 [8].

24. Имайки предвид тези общи съображения, какъв точно е критерият тогава? В хода на производството пред Съда представилите становища страни повдигнаха редица съображения, които според мен не са напълно релевантни за определянето на качеството, в което всяка от страните е сключила договора. Например жалбоподателите твърдят, че EDF разполага със *специализиран отдел*. Това доказало, че EDF е действало като продавач или доставчик, тъй като имало специализирани познания и организационна структура. Освен това EDF *редовно* участвало в преговори за сключване на такъв вид договори. Гръцкото и френското правителство поддържат също, че наличието на специализиран отдел в рамките на структурата на EDF показвало, че жалбоподателите са в *положение на по-слаба страна* по отношение на наличната информация и възможностите за договаряне. Двете правителства, както и Европейската комисия припомниха практиката на Съда, според която последиците от *неравноправието между страните* се задълбочават, когато разглежданият договор се отнася до съществени нужди на потребителите. В този случай това се отнася до придобиването на място за живеене (а именно придобиването на жилище) и включва суми, които представляват едно от най-съществените пера в бюджета на потребителя, а от юридическа гледна точка по общо правило този договор попада в обхвата на усложнена национална правна уредба, която физическите лица обикновено не познават добре [9].

25. Според мен може би е полезно да се припомни разликата между три отделни групи съображения: i) критериите за определяне на приложното поле на Директивата (в какво качество са сключили договор страните?); ii) критериите, отнасящи до преценката по съществото на равноправността на договорните клаузи (дали дадена договорна клауза в този договор е неравноправна?), и iii) основните причини, поради които е въведена защитата съгласно Директивата (какви са били проблемите, които е трябвало да бъдат решени?).

5 Решение от 3 септември 2015 г., Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, т. 20).

6 Вж. по аналогия решение от 4 октомври 2018 г., Каменова (C-105/17, EU:C:2018:808, т. 37). Вж. също решение от 3 септември 2015 г., Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, т. 22 и 23).

7 Вж. във връзка с понятието „потребител“ решение от 3 септември 2015 г., Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, т. 21). Вж. също определения от 19 ноември 2015 г., Tarcău (C-74/15, EU:C:2015:772, т. 27), от 14 септември 2016 г. г, Dumitraș (C-534/15, EU:C:2016:700, т. 36), и от 27 април 2017 г., Bachman (C-535/16, непубликувано, EU:C:2017:321, т. 36).

8 Ако това беше така, законодателството в областта на защитата на потребителите би могло да се превърне в щит за защита на некомпетентни правни отдели на големи дружества и в меч, премахващ правната защита на потребителите, които са по-добре информирани или по-умни от останалите.

9 Тези съображения се основават на решение от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и De Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 32).

26. Започвайки с точка iii), основната причина за предвидената с Директива 93/13 защита предполага, че спрямо „продавача или доставчика“ потребителят „е в положение на по-слаба страна […], тъй като *трябва да се счита*, че той е по-малко информиран, икономически по-слаб и с по-малко юридически опит в сравнение с неговия съдоговорител“ [10]. Това отразява идеята, върху която се базира цялата система на Директивата: тя има за цел да въведе система на защита, основана на презумпцията, че „потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност“ [11]. В общи линии това „води до приемане от негова страна на условията, установени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им“ [12].

27. Становищата по това дело, което се отнася до неравноправието между страните и положението на жалбоподателите на по-слаба страна по отношение на информираността и възможностите за договаряне, показват, че резултатите от прилагането на посочените по-горе критерии съответстват на защитната цел на Директива 93/13. Така съображенията относно наличието на специализиран отдел и редовното сключване на договори потвърждават положението на превъзходство, което Директивата предполага за тези лица, които отговарят на функционалния и обективен критерий от определението на член 2, буква в) от Директивата.

28. В по-широк план обаче тази основна идея не е сред критериите, които трябва да бъдат изпълнени във всеки отделен случай. Следователно подобни съображения не са решаващи сами по себе си, за да се прецени дали дружеството EDF е действало като „продавач или доставчик“, т.е. поради интереси, които са свързани със или са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност.

29. Всъщност определянето на приложимостта на Директива 93/13 не зависи от относителното балансиране на положението на страните по отношение на знанията, специализацията или икономическата мощ. Законодателят на Съюза вече е вложил постигането на този баланс в законодателството. Това е направено чрез въвеждането на една *обобщена категория*: лицата, които действат извън рамките на своята търговска или професионална дейност, обикновено имат по-ниско ниво на знания и по-важното техните възможности за договаряне са по-слаби, като договорните клаузи са изготвени от продавача или доставчика предварително и те не са в състояние да повлияят на тяхното съдържание. Широкото определение на понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“, което почива на функционални и обективни критерии, действително е обвързано с тази защитна цел. То обаче не е условие за определянето на това кой е продавач или доставчик, от една страна, и потребител, от друга страна.

30. По отношение на съображенията, свързани с точка ii): дали съществува значителен дисбаланс в правата и задълженията на страните по договора в ущърб на потребителя, както и, в тази връзка, дали са налице някои от условията, изброени в приложението към Директива 93/13, са въпроси, свързани с преценката по същество за неравноправния характер на даден договор. Отново, те не се отнасят (със сигурност не пряко) до качеството на страните, сключили договора.

10 Решения от 4 октомври 2018 г., Каменова (C-105/17, EU:C:2018:808, т. 34). Курсивът е мой.

11 Решение от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и De Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 31).

12 Решение от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и De Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 31).

31. Така единственият определящ критерий за това дали е налице потребителски договор — въпрос, който бе повдигнат в точка i) по-горе, се състои съвсем просто от две кумулативни условия[13]. Това са: а) дали има договор и б) дали е бил сключен от едно лице поради интереси, които са *извън рамките* на неговата търговска или професионална дейност (потребителят), и от друго лице, което е действало *поради интереси, които са свързани с* неговата търговска или професионална дейност (продавач или доставчик).

32. Преценката дали дадено лице действа поради интереси, свързани със или извън рамките на неговата търговска или професионална дейност, изисква проверка на всички релевантни факти и обстоятелства[14]. В тази връзка Съдът неотдавна изброи в решение Каменова няколко показателни критерия, които могат да се окажат релевантни, за да се определи дали едно *физическо* лице, което продава стоки по Интернет, може да се счита за „продавач или доставчик“ в контекста на Директива 2005/29/ЕО и Директива 2011/83/ЕС[15]. Съдът изброи цели девет съображения. Обстоятелства като организираност, намерение за печалба, технически познания или редовен характер на дейността могат да бъдат включени сред примерните (но нито изключителни, нито изчерпателни) критерии за определяне на това дали едно лице може да се счита за „търговец“ — понятие, което в посочените директиви е определено по подобен начин на понятието „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13[16].

33. Следва да се подчертае, както прави Съдът в предшестващата този списък точка от решението, че тези елементи биха могли да бъдат полезни за определяне на качеството или статута на „продавач или доставчик“ на дадено физическо лице, което действа във (все още относително новия) свят на онлайн пазарите. Този списък обаче не следва да се разбира като контролен списък, който действително трябва да бъде проверен.

34. Настоящото дело обаче е донякъде различно, тъй като се отнася до *юридическо* лице, което, както ще обясня в раздел Б от настоящото заключение, действа всъщност за цели, свързани с неговата търговска дейност. В такъв случай посочените по-горе елементи биха могли, ако не друго, да имат потвърждаващ характер, но в никакъв случай не са решаващи. Липсата на технически познания, специализация или организираност не изключват непременно наличието на качеството „продавач или доставчик“[17]. Същото се отнася и до повторния или редовен характер на дейността, към която се отнася договорът. Освен това обстоятелството каква е печалбата, получена чрез договора (и дали изобщо има печалба), също е от малко значение; има сделки, които, от една страна, може да не търсят постигането на бърза печалба, но това не означава, от друга страна, че те не преследват търговска цел в дългосрочен план.

35. На тези съображения, анализирани в коректния контекст на настоящото дело, ще се спра по-нататък.

13 Ако този въпрос се погледне от гледна точка на (преценката на) отделните договорни клаузи, може да се каже, че „както следва от член 1, параграф 1 и член 3, параграф 1, Директива 93/13 се прилага спрямо клаузите в „договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“, които не са „индивидуално договорен[и]“ (както Съдът посочва например в решение от 15 януари 2015 г., Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, т. 19), или от 17 май 2018 г. Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, т. 45). Въпреки това може да се спори дали условието дадена договорна клауза да не е била индивидуално договорена представлява трето условие за приложимостта на *цялата* директива и всички нейни разпоредби или е по-скоро *конкретно* условие за приложимост и преценка (по същество) на член 3 от нея.

14 Вж. по аналогия решение от 4 октомври 2018 г., Каменова (C-105/17, EU:C:2018:808, т. 37).

15 Член 2, буква б) от Директива на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2005 година относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар и изменение на Директива 84/450/ЕИО на Съвета, Директиви 97/7/ЕО, 98/27/ЕО и 2002/65/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, и Регламент (ЕО) № 2006/2004 на Европейския парламент и на Съвета („Директива за нелоялни търговски практики“, ОВ L 149, 2005 г., стр. 22; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 14, стр. 260); член 2, параграф 2 от Директива на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година относно правата на потребителите, за изменение на Директива 93/13/ЕИО на Съвета и Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 85/577/ЕИО на Съвета и на Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета (ОВ L 304, 2011 г., стр. 64).

16 Вж. решение от 4 октомври 2018 г., Каменова (C-105/17, EU:C:2018:808, т. 38 и 39). Вж. също заключението на генералния адвокат Szpunar по дело Каменова (C-105/17, EU:C:2018:378, т. 50—52).

17 Вж. по-горе точка 23 и бележка под линия 8.

Б. Дали EDF е „продавач или доставчик“

36. Всички страни, които представиха писмени становища, с изключение на EDF, са съгласни, че за целите на разглеждания договор EDF е действал в качеството на „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13.

37. EDF твърди, че то няма статут на „продавач или доставчик“ по отношение на процесния договор за заем. То не било сключило конкретния договор в професионално качество. Отпускането на заеми не попадало в рамките на професионалната му дейност. EDF не било банка. То отпускало заеми само в полза на своите служители като част от социалната си политика.

38. Този довод се основава на три елемента: 1) договорът за заем не попада в рамките на професионалната компетентност на EDF; 2) договорът е свързан с трудов договор и (3) договорът е част от политиката на EDF да подпомага служителите си. В тази част ще разгледам тези три елемента един по един.

1. Сферата на професионалната компетентност на „продавач или доставчик“

39. EDF счита, че едно лице може да се разглежда като „продавач или доставчик“ само в рамките на специфичната област на дейност, която съответства на неговата сфера на професионална компетентност. Търговската дейност на EDF е производство и доставка на енергия. Следователно то не можело да се счита за професионалист в областта на кредитните услуги. По същия начин EDF твърди, че обстоятелството, че дадено дружество разполага със столова за служителите си, не го превръща в „продавач или доставчик“ в сектора на ресторантьорството.

40. Такъв подход към тълкуването на понятието „продавач или доставчик“ изглежда доста стеснителен. На практика това би означавало да се замени сегашната формулировка на член 2, буква в) от Директива 93/13, а именно „участва *поради интереси*, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му“, с нещо подобно на „участва изключително в сферата на професионалната му компетентност“. Не намирам подкрепа за такова тълкуване нито във формулировката, контекста и целта на Директивата, нито в съществуващата практика на този Съд.

41. Започвайки с тази съдебна практика, би могло да се припомни, че Съдът вече е постановил, че допълнителни или странични услуги, които улесняват или допринасят за основната или главна дейност, може също да попаднат в обхвата на понятието действия, извършени поради интереси, свързани със занятието, стопанската дейност или професията. Решението по дело Karel de Grote потвърждава, че допълнителните или съпътстващи дейности, извършвани във връзка с основната дейност, сами по себе си също могат да се считат за включени в понятието „занятие, стопанска дейност или професия“, което определя качеството на „продавач или доставчик“. В това решение Съдът приема, че дадено учебно заведение действа като „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13, когато предоставя кредитни услуги на студенти, дори когато тези услуги очевидно не представляват неговата основна (образователна) дейност [18].

42. Така, подобно на настоящия случай, макар учебното заведение да не е банка или финансова институция, дейностите му във връзка с отпускането на заеми дават основание да се приложи защитата по Директивата. Признавам, че би могло да се твърди, че заемите в делото Karel de Grote са били отпускани за финансиране на основната дейност на учебното заведение пряко (те са били предоставени за финансиране на учебно пътуване). По този начин може да се изведе аргумент за наличие на връзка: докато по дело Karel de Grote учебното заведение в

18 Решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — *Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen* (C-147/16, EU:C:2018:320, т. 57 и 58).

действителност е предоставило парични средства в заем на студентка, за да може тя да ги изплати обратно директно на това заведение, в настоящия случай EDF всъщност не „самофинансира“ основната си дейност по косвен начин. То само заема сума пари, за да може служителят (и неговата съпруга) да закупи жилище от трето лице.

43. Не мисля обаче, че този довод би довел до това ипотечният заем да е толкова „случен“ или „далечен“, че да остане извън приложното поле на Директивата. В сравнение с положението по дело Karel de Grote договорът за заем в настоящия случай също представлява допълнителна дейност спрямо основната търговска дейност на EDF, но по различен начин. Договорът за заем безспорно е част от неговата социална политика като работодател, както се потвърждава от EDF. Независимо че една такава политика безспорно е благородна и похвална, спокойно може да се предположи, че за всяко рационално действащо предприятие въвеждането на такава политика не е изцяло с цел благотворителност. Наред с евентуални други социални придобивки тази политика служи за привличане и задържане на квалифицирана и опитна работна сила. Именно в този смисъл такива договори за заем действително спомагат и благоприятстват успешната търговска дейност на предприятието.

44. Нещо повече, освен тази логика, която вече присъства в съдебната практика, може да се добави, че член 2, буква в) от Директива 93/13 показва, че законодателят на Съюза е целял да утвърди широко разбиране за понятието „продавач или доставчик“ [19].

45. Първо, самата разпоредба определя понятието „продавач или доставчик“ като „*всяко* физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, участва поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичноправен или частноправен контекст“ [20]. При изцяло буквален прочит трудно може да се твърди, че EDF не е участвало в този конкретен договор поради интереси, които са *свързани* с неговото занятие, стопанска дейност или професия в смисъла, който бе очертан по-горе. Използваната в други езикови версии терминология (понякога вместо „които са свързани със“ е използван изразът „в рамките на“) е еднакво широка [21]. Освен това нищо в този текст не посочва, че понятията „занятие, стопанска дейност или професия“ обхващат само дейностите, извършвани в сфера, в която дадено лице или образувание притежава специфична професионална компетентност.

46. Второ, не е случайно, че текстът на член 2, буква в) предвижда широко определение на понятието „продавач или доставчик“ [22]. Търсеното от законодателя на Съюза широко определение се свързва с основната схема на Директива 93/13 за защита на потребителите като по-слаби страни. Необходимостта даден договор да попада в „сферата на професионалната компетентност“, би добавила неписано изискване в разпоредбата на член 2, буква в) и би ограничила обхвата на защита на Директивата.

47. Трето, дори и подобно изискване (че договорът трябва да попада в сферата на професионалната компетентност на икономическия участник, за да може той да се разглежда като „продавач или доставчик“) да бъде дописано в текста на член 2, буква в) от Директивата от съдебната практика (което не е така), резултатът би бил доста спорен от гледна точка на предвидимостта за потребителя.

19 Решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, т. 48).

20 Курсивът е мой.

21 На френски език „dans le cadre de son activité professionnelle“; на немски език „im Rahmen ihrer gewerblichen oder beruflichen Tätigkeit“; на италиански език „nel quadro della sua attività professionale“; на португалски език „no âmbito da sua actividade profissional“; на испански език „treinta del marco de su actividad profesional“; на нидерландски език „in het kader van zijn […] beroepsactiviteit“; на чешки език „jedná pro účely související s její obchodní nebo výrobní činnosti“.

22 Вж. в този смисъл решение на Съда от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, т. 48—50).

48. От една страна, поддържаният от EDF (доста интуитивен) подход изглежда поддържа, че „професионалната компетентност“ е свързана с основната или естествена сфера на дейност, извършвана от даден професионалист. Приемането на такъв подход обаче ще доведе до това, че обхватът на Директива 93/13 ще зависи от личната декларация (или дори самооценката) на корпоративната или професионална цел на една от страните по договора. Това в крайна сметка ще създаде риск защитата на Директивата да зависи по-скоро от това, което продавачите или доставчиците твърдят, че правят, отколкото от това, което те реално извършват [23].

49. От друга страна, възприемането на един по-обективен подход за очертаване на сферата на професионална компетентност, позовавайки се например на регистрирания предмет на дейност на дадено дружество, също не се вписва добре в целите на Директива 93/13. Ако обхватът на Директивата беше обвързан от обхвата на разрешението или регистрацията за извършване на определена стопанска дейност, издадено съгласно националното право, това на практика би задължило потребителите да проверяват всеки път дали насрещната страна действително подписва договора в обхвата на своята дейност съгласно националното право [24]. Това би довело до различен подход по отношение на регулираните и свободните професии. То също така може да доведе до твърде различни резултати в отделните държави членки, тъй като явно са налице доста различия по отношение на задължението съгласно националното право да се посочи изрично предметът на дейност на дружество, вписано в търговския регистър, както и по отношение на степента на точност, с която това трябва да се извърши. Освен това, а може би преди всичко, не виждам основателна причина защо обстоятелството, че даден икономически оператор е сключвал договори извън вписания му предмет на дейност (било то незаконосъобразно или не), следва в този специфичен контекст да лишава потребителите от защитата по Директивата.

50. В обобщение, обстоятелството, че даден договор е сключен в област, която не попада в сферата на професионалната компетентност на дадено юридическо лице, не изключва възможността да има качеството на „продавач или доставчик“, ако при сключването на този договор лицето е участвало поради интереси, които са *свързани със* занятието, стопанската дейност или професията му.

51. Признавам, че за юридическите лица този подход наистина е твърде широкообхватен, особено ако той също така включва дейности, които са допълващи или съпътстващи, подготвителни или подкрепящи основната стопанска дейност. Въпреки това не намирам подобен резултат за проблемен поради две основни причини. На първо място, от практична гледна точка, съгласно логиката и целта на защитата по Директива 93/13 юридическото лице, и по-специално дружеството, е съвсем различно от физическото лице. Повечето дейности, което първото извършва, са свързани по един или друг начин с неговата стопанска дейност. На второ място, отново може да се припомни, че настоящото дело засяга само качеството на едната или

23 Може да се добави, че въпросът за юридически лица, действащи извън обичайната им сфера на дейност, не е новост в областта на законодателството за защита на потребителите. В действителност редица държави членки са приели по-висок стандарт на защита, разширявайки определението за потребител така, че да обхваща и юридически лица, когато те действат извън обичайната им сфера на дейност (вж. *Ebers*, M. The notion of „consumer“. — In: Schulte-Nölke, H. Twigg-Flesner, C. et Ebersq M. (eds.) EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and its transposition in the Member States, Sellier European Law Publishers, 2008, 454—464). Определението за потребител в Директивата обхваща единствено физически лица (решение от 22 ноември 2001 г., Cape и Idealservice MN RE (C-541/99 и C-542/99, EU:C:2001:625, т. 17). Държавите членки обаче могат да приемат по-високи стандарти на защита и да разширят обхвата на защитата в области, които не са обхванати от Директивата, като например защитата на професионалисти (вж. по аналогия решение от 14 март 1991 г., Di Pinto (C-361/89, EU:C:1991:118, т. 21—23). Въпреки това фактът, че въведената съгласно член 8 от Директивата минимална хармонизация би позволила по-широко определение за понятието „потребител“ в държавите членки, не означава, че това би могло да има ефекта на стесняване на определението на понятието „продавач или доставчик“. Това би противоречало на целта на Директивата, тъй като би довело до намаляване на защитата, предоставяна от заложения в Директивата минимален стандарт.

24 Подобно на това, което посочих в заключението си по дело Nemec (C-256/15, EU:C:2016:619, т. 90).

другата страна по потребителски договор и следователно приложимостта на Директивата. При все това, дори да се приеме, че някоя отделна клауза или договорът като цяло попадат в приложното поле на Директивата, те разбира се в крайна сметка може да бъдат счетени за равноправни, след като бъдат анализирани по същество.

2. Договори, свързани със заетост

52. Като оставим настрана въпроса, че отпускането на заеми не е основната дейност на EDF или че е дейност, попадаща извън неговата сфера на професионална компетентност, това не променя факта, че договорът за заем е сключен със *служител* на EDF. Може ли дадено физическо или юридическо лице да се разглежда като „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13 в случаите, когато предоставя услуги или стоки на своите служители?

53. Именно в тази връзка участниците в съдебното заседание коментираха смисъла на десето съображение от Директивата[25]. В това съображение се посочва, на първо място, че разпоредбите в областта на неравноправните клаузи, приети с оглед постигане на по-ефективна защита на потребителите, „следва да се прилагат за *всички* договори, сключени между продавачи и предоставящи услуги лица, от една страна, и потребители“[26]. Освен това в него се посочва, че „в резултат на това от сферата на действие на настоящата директива трябва да се изключат трудовите договори […]“. С оглед на това съображението създава впечатлението, че от приложното поле на Директивата има изключение (свързано с предмета)[27].

54. Според мен обаче това не е така.

55. На първо място, от принципна гледна точка съображението към правен акт на Европейския съюз няма задължителна правна сила. Следователно то не може да създаде изключение от действителните (валидни и обвързващи) разпоредби на акта[28]. Десето съображение като всяко друго съображение може да подпомогне тълкуването на „съответстваща“ валидна разпоредба от Директивата, но не може да се използва само по себе си за установяване на изключение или ограничение на приложното поле на Директивата.

56. На второ място, по отношение на действителния смисъл на това съображение съм съгласен с Комисията: целта на десето съображение не е да изключи от приложното поле на Директивата договори, които иначе биха били обхванати от нея. То не въвежда списък с изключения от предмета на Директива 93/13. То просто илюстрира вида договори, които сами по себе си попадат извън приложното поле на потребителските отношения, тъй като страните по тях не действат в качеството на „потребители“ или „продавачи или доставчици“ по смисъла на Директивата. Така десето съображение реално съдържа илюстративни примери на видове правни сделки, които не биха изпълнили условията на член 1, параграф 1 във връзка с член 2, букви б) и в) от Директивата[29].

25 Възпроизведен изцяло в точка 4 по-горе.

26 Курсивът е мой.

27 Това вероятно е накарало Съда да нарече примерите в десето съображение „изключения“ в определение от 14 септември 2016 г., Dumitraș (C-534/15, EU:C:2016:700, т. 27): „Затова извън изключенията, изброени в десето съображение на Директива 93/13, предметът на договора е ирелевантен за определяне на приложното поле на тази директива“. Това дело обаче не засяга тълкуването на нито един от примерите, посочени в десето съображение.

28 Вж. в този смисъл решение от 19 ноември 1998 г., Nilsson и др. (C-162/97, EU:C:1998:554, т. 54).

29 По този начин също така намира логично обяснение и уводната част преди изброяването в текста на английски език: „where as a result, inter alia“. В противен случай наличието на неизчерпателен списък от изключения (от предмета), който е само примерен и може по желание да бъде разширен допълнително (без обаче да е предвиден критерий за установяване на други изключения), действително би представлявал една доста изненадваща законодателна техника.

57. Такъв е случаят и с трудовите договори, при които едно лице — служителят, престира труда си под ръководството на друго лице — работодателят, за определен период от време срещу възнаграждение. Един такъв трудов договор (или дори поредица от трудови договори) установява или изменя правата и задълженията, отнасящи се до подобен вид правоотношение между възложител и изпълнител.

58. Както признават всички страни, представили становища по настоящото дело, договорът за заем в настоящото дело не представлява такъв трудов договор[30]. Договорът за заем нито урежда трудово правоотношение, нито се отнася до условията на труд. Той също така не е част от елементите, които обикновено или по необходимост са свързани с трудови правоотношения.

59. Въпреки че признава, че спорният договор не е трудов договор, EDF все пак настоява, че Директива 93/13 не следва да се прилага в настоящия случай, тъй като разглежданият договор за заем представлява договор, сключен *във връзка с* трудов договор, който предоставя по-благоприятни условия за служителите.

60. Според мен обстоятелството, че само служителите имат възможност да сключат разглеждания договор за заем, не променя с нищо факта, че при сключването на този договор EDF действа като „продавач или доставчик“ по смисъла на Директивата. Отново следва да се отбележи, че определящият критерий е качеството, в което всяка от страните е сключила договора, а не причината или мотивацията за това. Също така обстоятелството, че някои видове потребителски договори могат да се сключват само от определени групи потребители, не лишава последните от качеството им на потребители.

61. Да се възприеме изтъкнатият от EDF довод, би означавало, че всички договори, сключени между работодател и служител, които предоставят полза или привилегия, ще бъдат изключени от обхвата на Директива 93/13. От това следва ли, че Директивата няма да се прилага спрямо служител в завод за автомобили, който закупува превозно средство от своя работодател, основавайки се единствено на факта, че получава отстъпка върху покупната цена както всички други служители във фабриката? В рамките на съдебното заседание дори EDF призна, че това не е така. Според EDF разликата с настоящия случая ще бъде, че в посочения пример договорът попада в сферата на „професионална компетентност“ на автомобилния производител. Но ако понятието „продавач или доставчик“ не зависи от това дали даден договор попада извън сферата на професионалната компетентност на дадено лице, както е предложено в предходната точка от настоящото заключение, не виждам защо това би имало значение, когато договарящите се страни са работник и работодател.

62. Може да се добави според мен, че (потенциално различното) данъчно третиране на полученото от служителя „предимство“ не оказва влияние върху естеството на договорното правоотношение за целите на Директивата. Обстоятелството, че съгласно някои национални правни системи финансовото предимство, създадено вследствие на придобивки, предоставяни съгласно някои схеми за служителите, може да се счита за доход за целите на данъчното облагане (като част от общото възнаграждение на служителя за целите на данъчното облагане), не превръща договора за ипотечен заем в трудов договор, който следва да се счита за попадащ извън приложното поле на Директивата.

30 Или, както е използвано в текста на английски език: „contract relating to employment“. Въпреки това поради причините, изложени в настоящия раздел на заключението, основаната на езиково тълкуване теза, че понятието „договор, свързан със заетост“, следва да означава всеки договор, сключен *поради* трудово правоотношение, просто не може да бъде споделена. Би могло също така да се добави, че текстовете, различни от текста на английски език, съдържат значително по-тясно понятие, отколкото „договори, свързани със заетост“: Arbeitsverträge, contrats de travail, contratti di lavoro, contratos de trabajo, arbeidsovereenkomsten, contratos de trabalho, pracovní smlouvy, umów o pracę и др.

63. На последно място, ако само по себе си обстоятелството, че доставчик на услуги е работодателят на даден потребител, бе достатъчно, за да изключи даден договор от приложното поле на Директивата, то потребителите служители биха били поставени в доста несигурно положение. Чрез предоставянето на изгодни условия от техните работодатели те биха били привлечени да сключват договори за услуги или да закупуват стоки в области, в които обикновено биха се обърнали към други доставчици на пазара. „Скритата цена“ в действителност ще бъде доброволният отказ от защитата на потребителите. Обхватът на защитата на потребителя тогава ще зависи от това дали работодателят предоставя такива услуги вътрешно или чрез други доставчици на услуги.

64. В обобщение, обстоятелството, че даден договор, който *не е трудов договор*, е сключен между работодател и служител, не оказва влияние върху квалифицирането на договарящите страни като „потребители“ или „продавачи или доставчици“.

3. Договори, сключени в рамките на социалната политика на работодател

65. На последно място, EDF твърди също, че разглежданият договор за заем е част от социалната политика на дружеството. Чрез предоставянето на тези заеми EDF няма за цел извличането на печалба за себе си, а само да осигури на своите служители благоприятни условия за по-лесно придобиване на собствено жилище.

66. Според мен този аспект също е без значение за целите на квалифицирането на дадена договаряща страна като „продавач или доставчик“ по смисъла на Директивата.

67. Както жалбоподателите правилно изтъкват, публичноправният или частноправният характер на дейността, обстоятелството, че тя преследва цел от обществен интерес или че не се извършва с цел печалба или възнаграждение, не е определящо.

68. На първо място и от най-голямо значение е, че Съдът вече е посочил, че в приложното поле на член 2, буква в) от Директива 93/13 се включват задачи, осъществявани с нестопанска цел: в решение Karel de Grote Съдът приема, че предоставянето на облекчени условия за плащане на дължими суми под формата на безлихвен кредит попада в приложното поле на Директивата [31].

69. На второ място, поначало „нито публичноправният или частноправният характер на дейността на продавача или доставчика, нито специфичната задача на последния“ могат да определят дали тази директива е приложима или не [32]. Съдът е постановил в това отношение, че понятието „търговец“ по смисъла на Директива 2005/29, което е определено по сходен начин с понятието „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13, обхваща и публичноправен субект, на когото е възложено изпълнението на задача в общ интерес, каквато е управлението на предвидена със закон схема за здравно осигуряване [33], което също е малко вероятно да бъде с цел печалба.

70. На трето място и за всеки случай, следва да се припомни, че разглежданият в настоящото дело договор за заем не е безлихвен. Договорът ясно предвижда изплащането на лихва на EDF, дори и ако лихвеният процент за служителите да е бил по-благоприятен от пазарните равнища към съответния момент.

31 Вж. в този смисъл решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, т. 51).

32 Решение от 15 януари 2015 г., Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, т. 28).

33 Решение от 3 октомври 2013 г., Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs (C-59/12, EU:C:2013:634, т. 41).

71. В заключение, обстоятелството, че разглежданият в настоящото производство договор за заем е част от социалната политика на дружество в полза на неговите служители като механизъм за подпомагане на придобиването на жилище, не е от значение в настоящия случай.

72. Като се има предвид това, може да се подчертае, че както вече бе посочено в точка 19 от настоящото заключение, делото пред този Съд не се отнася до преценка на (не)равноправността на спорната договорна клауза. Тази преценка следва да се извърши от запитващата юрисдикция. Тя трябва да отчете характера на услугите, които са предмет на договора, и да вземе предвид всички обстоятелства, довели до сключването на договора, към момента на сключването му[34]. По този начин, въпреки че социалните съображения и/или получената печалба (каквато може и да липсва) едва ли са релевантни за определяне на качеството на страните по договора, може да се окаже, че те може да са от значение за оценката на цялостния баланс между правата и задълженията на страните, произтичащи от този договор.

4. Междинно заключение

73. EDF е юридическо лице, учредено с цел производство и доставка на електроенергия. В изпълнение на тази основна стопанска или търговска дейност то прилага политика за персонала си, с която цели да привлича и задържа служителите си, като им предоставя някои предимства и социални придобивки. Една от тях е механизмът за подпомагане на придобиването на жилище, чрез който EDF сключва договори със служителите си за отпускането на заем, за да могат те да си закупят собствено жилище. Поради съображенията, изложени в предходните раздели от настоящата част, при сключването на договори за заем със своите служители EDF участва поради интереси, свързани със стопанската му дейност, и следователно трябва да се смята за „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от Директива 93/13.

74. В настоящото дело съществуват и други обстоятелства в потвърждение на това заключение[35]: EDF разполага със специализирана организационна структура. Дружеството има специален отдел, който се занимава с отпускането на заеми на служителите. Освен това изглежда, че EDF редовно сключва договори за заем със служителите си. Тази дейност на EDF по отпускането на такива заеми е регулирана от националното законодателство относно предоставянето на информация и защита[36], което очевидно показва подход към защита на потребителя съгласно националното законодателство. Освен това договорите за заем не са безлихвени.

75. Обстоятелството, че договорът за заем не попада в обичайната сфера на професионалната компетентност на EDF, че е бил сключен между EDF и един от неговите служители, както и че е част от социалната политика на дружеството, според мен нямат отражение върху преценката за качеството на „продавач или доставчик“ по смисъла на Директивата.

34 Решение от 15 януари 2015 г., Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, т. 33 и цитираната съдебна практика).

35 В посочения по-горе смисъл в точки 32—34.

36 Закон № 79-596 от 13 юли 1979 г. относно информирането и защитата на заемополучателите в областта на недвижимите имоти.

B. Дали жалбоподателите са потребители

76. В настоящия случай г-н Pouvin е сключил договора за заем с EDF с цел закупуване на жилище. Както е посочено по-горе в раздел Б.2 на настоящото заключение, това не е трудов договор. Няма съмнение, че договорът за заем е сключен поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност. Всъщност никоя от страните, които са представили становища по настоящото дело, не твърди, че г-н Pouvin може да е действал поради интереси, които са свързани с неговата търговска или професионална дейност.

77. Вследствие на това за целите на договора за заем, сключен с EDF, г-н Pouvin трябва да се разглежда като потребител по смисъла на член 2, буква б) от Директива 93/13.

78. На още по-голямо основание същото заключение трябва да важи и за г-жа Dijoux, която никога не е била свързана с EDF в друго качество освен като заемополучател по договор за заем, сключен за целите на покупка на жилище.

V. Заключение

79. С оглед на гореизложените съображения предлагам на Съда да отговори на поставените от Cour de cassation (Върховен касационен съд, Франция) въпроси по следния начин:

„– Член 2, буква в) от Директива 93/13//ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че когато дружество, каквото е EDF, отпуска на служител и неговия съпруг ипотечен заем по механизъм за подпомагане на придобиването на жилище, до който се допускат само членовете на персонала, то действа като „продавач или доставчик“.

– Член 2, буква б) от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че служител на дружество, както и неговият съпруг, които сключват договор за заем с дружеството работодател с цел закупуване на жилище, действат като потребители“.